

17. Манжура І. Казка про хитрого Лисовина і про других звірів та про те, що він їм, а вони йому коїли / І. Манжура // Манжура І. Вибрані твори. – К., 1961. – С.272-325.
18. Манжура І. Трьомсин-богатир (казка) / І. Манжура // Манжура І. Вибрані твори. – К., 1961. – С.183-233.
19. Пчілка О. Казочка про козу-дерезу (Так, як кажуть у Полтавщині) / О. Пчілка // Пчілка О. Годі, діточки, вам спать! – К.: Веселка, 1991. – 257 с. – 212-219.
20. Пчілка О. Пан Коцький / О. Пчілка // Пчілка О. Годі, діточки, вам спать! – К.: Веселка, 1991. – 257 с. – 198-200.
21. Руданський С. Цар Соловей / С. Руданський // Руданський С. Твори. – К., 1965. – С.346-422.
22. Стороженко О. Чортова корчма / О. Стороженко // Стороженко О. Закоханий чорт. Історико-фантастичні повісті та оповідання. – К.: Дніпро, 2001. – 336 с. – С.109-114.
23. Трьомсин-синеня // Казки, прислів'я і т. ін., записані в Катеринославській та Харківській губерніях.–Катеринослав, 1890.
24. Устенко-Гармаш Ф. Бова королевич / Ф. Устенко-Гармаш // Срібна книга казок. Українські літературні казки. – К., 1992. – С.340-352.
25. Франко І. Лис Микита / І. Франко // Франко І. Твори в 20-ти томах: Т.12: Поєми / Ред. тома: О. І. Білецький, Д. Д. Копиця. – К.: Держ. вид. худ. літ., 1953. – 570 с. – С.7-101.
26. Франко І. Твори в 20-ти томах: Т.2: Оповідання / Ред. тома П. С. Козлянюк, Д. Д. Копиця. – К.: Держ. вид. худ. літ., 1950. – 437 с.

The author as effective and active character of work is considered in this article. Author's methods approaching in treatment of folk subject are described.

Key words: *author; author's image, language of writer; fairy-tale, commencement, concluding part.*

УДК 811. 1612'371

Галина Сабат (Дрогобич)

ФРАНКО І ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕЦЕПЦІЇ КАЗОК ПРО ТВАРИН

Статтю присвячено панорамному охопленню і концептуальній інтерпретації збірки Івана Франка «Коли ще звірі говорили», з'ясуванню специфіки її естетичної якості (жанрово-стильових особливостей поетики, проблематики) у межах єдиного напрямку мистецького феномену. Авторка досліджує як письменник, опираючись на народну казку, творив казку літературну – новий жанр зі своєрідними, спільними і в той же час відмінними закономірностями її індивідуально-авторськими інноваціями. Простежені в роботі тенденції роз-

витку літературної казки є виявом розмаїття творчих пошуків І. Франка, різноманітності форм і способів художнього освоєння дійсності і їх взаємодії із фольклором. Вони переконливо свідчать, що в письменстві для юного читача утвердилася система жанрів, принципи типізації, що відбивали загальну тенденцію розвитку літературної казки в кінці XIX століття.

Ключові слова: літературна казка, казка про тварин, фольклор, жанр, дис-трибуція, автор, герой, сюжет.

Постановка проблеми. Казка – світовий, найжиттєвіший і найархаїчніший жанр, із якого починається художня словесна творчість. Кожний казково-фантастичний твір І. Франка потребує дедуктивного осмислення, герменевтичного заглиблення. Інтерпретація казок митця вимагає аналітичного прочитання з ґрунтовними синтетичними узагальненнями. Щоб пізнати велич духу І. Франка, треба пройтися всією його творчістю, а казка є одним із найяскравіших феноменів прояву національної величі письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне осмислення казкової скарбниці І. Франка уперше стрічаємо в 60-их роках XX століття – у монографії лінгвіста Я. Закревської “Казки Івана Франка: Мовно-художній аналіз” (1966). Але вона розглянула цю скарбницю тільки в мовно-стилістичному плані, виділивши й обґрунтувавши мовно-художні прийоми та словесно-зображальні засоби творчої манери письменника, провівши мовні аналогії на основі зіставлення його казок із фольклорними джерелами. Розглядаючи збірку “Коли ще звірі говорили”, авторка здійснила сумарний мовно-стилістичний аналіз “генотипів” української народної казки, російської фольклорної казки зі збірки Афанасьєва і Франкових оригіналів. Дослідниця провела аналіз казок, вивчаючи їх тезаурус, на трьох рівнях. У розвідці Я. Закревської накреслений шлях мовно-стилістичного вивчення Франкових казок та казок інших слов’янських народів, що веде до розкриття широкої проблеми міжнаціональних культурних взаємин. Аналізуючи казки І. Франка, вчена використовувала лінгвістичні методи інтерпретації, зокрема лексико-семантичні.

В останні десятиліття у векторі франківського казкознавства залягла ціла прогалина. На сучасному етапі дослідження казок І. Франка дещо поживалося. Найновіші праці про казки І. Франка припадають на початок третього тисячоліття – це статті В. Гуменної, І. Гончар, Л. Водяної, В. Комарницької, Ю. Бондаренка, З. Гузара, П. Іванишина.

Новий етап у вивченні казок І. Франка започаткувала Н. Тихолоз. У монографії “Казкотворчість Івана Франка (генологічні аспекти)” (2005) вона зробила спробу розібратися в жанрових модифікаціях казкових творів І. Франка, визначила їх жанровий синкретизм. Н. Тихолоз поставила перед собою конкретний інтерпретаційний завдання, які з успіхом реалізувала. Усе ж за полем зору залишилося ще багато нерозв’язаних проблем поетики, художнього новаторства, змісту, методу.

Незважаючи на ґрунтовні наукові спроби розглянути казки І. Франка з мовно-стилістичного (Я. Закревська), генологічного й генетичного (Н. Тихолоз) поглядів, літературна казка І. Франка вивчена ще недостатньо. Не розглянуті, зокрема, у всій повноті такі інтерпретаційні зрізи, як зв'язок Франкової казки з казкою фольклорною, ідейна мотивація казок письменника, структурно-семантичний, хронологічний дискурс, не охарактеризовано у всій глибині новаторства І. Франка, не приділено належної уваги художній деталі на мікрорівні, живописній палітрі казок, тому говорити про вичерпаність проблеми ще зарано.

Мета статті – концептуальна інтерпретація казкового світу І. Франка, з'ясування специфіки казок (жанрово-стильових особливостей поетики, проблематики) у межах єдиного напрямку мистецького феномену, на рівні сучасного казкознавства.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язати такі завдання а) укласти казки І. Франка у відповідну дистрибутивну систему за концепцією симптоматичної відповідності й наближеності літературної казки до народної; розглянути принципи трансформації фольклорного матеріалу в казкотворчості І. Франка.

Виклад основного матеріалу. Літературна казка – це фантастичний твір авторської художньої творчості, нерозривно пов'язаний із реальністю життя, що відображає суть епохи, всотує ідейно-політичні, літературно-естетичні тенденції часу, вливається в літературні течії і напрямки, має схильність до інновацій, консолідації з іншими жанрами й утвореннями гетерогенних мистецьких явищ, які тісно пов'язані зі світоглядом письменника, або ж це мистецький твір, сюжетно-структура якого побудована за специфічними традиційними законами фольклорної казки, його особливий стиль, трансформуючи народну традицію, виливається у новітньо-авторський семантико-гносеологічний субстрат.

Юрій Ярмиш, український письменник, автор літературознавчої розвідки “У світі казки” та багатьох книжок для дітей, зазначає: “Коли ми говоримо про літературну казку, то маємо на увазі, що це може бути: художній переказ народного сюжету, казка за фольклорними мотивами і власне авторська казка, яка використовує основні закони жанру, але до фольклорних сюжетів, образів може не вдаватися” [10, 5]. Згідно із цими різновидами, літературну казку можна поділити на два типи: літературна казка, яка зберігає фольклорний досвід, і самодостатня літературна казка. Перша суголосна з народною казкою, але в ній уже наявні літературні чинники: ануляція фольклорної лапідарності і статичності, розширення живописності (пейзажу, портрета, художнього декорування), персонажна психологізація, введення й розширення сюжетних ліній, акціальної цілеспрямованості на сатиру, літературна відшліфованість стилю; це твір, який має специфічні традиційні жанрові ознаки народної казки, але, вийшовши з під пера конкретного автора, відображає його світоглядні ідейно-політичні та літературно-естетичні

позиції; це фантастичний твір, який нерідко співвідноситься з реальністю, з тим чи іншим літературним напрямком, написаний стилем, що опирається на народну поетику і в той же час її трансформує.

Диференційовано казки Івана Франка за концепцією симптоматичної відповідності й наближеності літературної казки до народної. Літературні казки І. Франка – “художні перекази” народних сюжетів – це “Ріпка” (1891) й казки збірки “Коли ще звірі говорили”. Тут народні казкові візії представлені в літературній обробці, де повністю витримані фольклорні теми, мотиви, фабульні схеми. Але народний зміст цих казок поданий у літературно-стильовій манері художнього письма автора.

А в казках “за фольклорними мотивами” письменник вільно поводить ся з народним матеріалом. Поетика, структура, стиль твору повністю авторські, а мотиви, образи, ідейно-естетична спрямованість запозичені з усної народної творчості. Фольклорні візії автор реконструює за своїми уподобаннями. “За фольклорними мотивами” І. Франко написав “Про багача, що їздив біду купувати” (1877), “Рубач” (1882), “Лис Микита” (1890 – 1896), “Лисиця-сповідниця” (1893), “Коваль Бассім” (1900), “Абу-Касимові капці” (1895).

Іноді твори тільки поверхово нагадують про казкову основу: сюжетно-образна система далеко відходить від народної, їх креація повністю генерується одним автором, і читач відчуває своєрідність його творчої манери. Такою особливою літературною значущістю, художнього феноменалізму досягає І. Франко у своїх суто авторських казках, в яких мотиви, сюжетний розвиток – це видумка автора, який творить на фантазійній основі модель суспільного життя. Найбільш показові в цьому плані суспільно значущі, філософські й сатирично насичені казки І. Франка “Звірячий парламент” (1883), “Свиня” (1890), “Як-то Згода дім будувала” (1890), “Казка про Добробит” (1890), “Опозиція” (1891), “Звірячий бюджет” (1897) тощо, в яких письменник гостро затаврував і осмислив реальну дійсність.

З-поміж інших казок виділимо збірку “Коли ще звірі говорили” – літературний переказ фольклорних сюжетів, творче опрацювання народних фабульних схем. Франкова збірка цікава творчою історією. Спочатку казками про тварин захопилася дружина письменника Ольга Хоружинська. У березні 1894 р. І. Франко пише у листі до М. Драгоманова: “Жінка моя засіла тепер до роботи. Хоче зладити збірку казок д л я д і т е й і в тій цілі перечитує всі збірки, які є у мене. На перший раз вибирає казки звірячі” [8, 474]. Але з часом її зацікавлення, мабуть, ослабли й до справи взявся сам Франко. Він не тільки відібрав із сюжетного фонду різних етносів найуподобаніші й найпопулярніші казки про тварин і майстерно скомпонував у збірку, а й творчо переробив їх.

Так 1899 р. з’явилося окреме видання під назвою “Коли ще звірі говорили”, скомплектоване з дев’ятнадцяти казок. Йому передували окремі публікації у львівському двотижневику для дітей “Дзвінок” (виходив упродовж

1890 – 1914 років), постійним автором якого І. Франко був від самого початку. 1903 р. вийшло друге видання збірки, доповнене казкою “Як звірі правувалися з людьми”. Книга стала помітним явищем в українській літературі й мала величезне значення для української культури загалом. У допитливій дитячій публіки вона здобула неабиякий успіх.

З того часу збірка, барвисто оформлена, багато разів перевидавалася і перекладалася на інші мови світу. У 1947 – 1983 рр. переклади казок зі збірки “Коли ще звірі говорили” часто друкувало видання “The Ukrainian Canadian”. Багато казок із цього циклу переклала Марія Скрипник (живучи в Канаді, вона чимало зробила для популяризації казок І. Франка в англomовному світі). Великий успіх мав англomовний переклад Вілфріда Щесно-го казки “Фарбований Лис”.

Казки Франкового циклу походять (на що сам автор указував у передмові до збірки) із різних західних і східних народних джерел, зокрема, з таких видань, як “Народные русские сказки” Олександра Афанасьєва, “Sagen und Märchen der Südslawen” (“Перекази і казки південних слов’ян”) Фрідріха Крауса, “Kinder- und Hausmärchen” (“Казки для дітей і для дому”) братів Грімм, “Griechische und albanesische Märchen” (“Трецькі й албанські казки”) Іоана Георга вон Гана, індійська “Панчатантра” (“П’ятикнижжя”), видана в німецькому перекладі Теодором Бенфеєм (“Pantschatantra”, fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen”) та Людвігом Фрітце (“Pantschantra”, ein altes indisches Lehrbuch der Lebensklugheit in Erzählungen und Sprüchen”), перська книга “Тугфат іквм уссафа”, перекладена французьким ученим Гарсеном де Тассі (“Les animaux en discussion avec l’homme”).

І. Франко докладно розповів, звідки брав мотиви і фабульні кістяки для своїх казок (з ґрунтовним поданням назв, джерел, із їх мовною орієнтацією і сторінковими позначеннями), навіть повідомив про художній і науково-теоретичний орієнтир. Але, як пише сам письменник, його переробки перетворювалися в ході творчої праці в оригінали: “Для тих, хто хотів би знати, відки я брав свої казки, скажу, що відки брав, то брав, але кожну казку я перероблював основно, прибиваючи її до смаку, розуміння й оточення наших дітей і нашого народу. Я старався віддати якомога найліпше тон і спосіб вислову найкращих казок, записаних із уст нашого народу, бажаючи й отсі чужоземні зробити так само нашими, як ті, що їх оповідає довгими зимовими вечорами наша сільська бабуся дітям у запічку. При тім я бажав подати матеріал свіжий, не переповідаючи те, що кожний у нас знає вже й без мене, і для того я обернувся до чужих збірок, західних і східних” [6, 75]. Письменник переслідував мету не тільки відтворити сюжетно-взірці, а й художньо їх зреформувати відповідно до свого естетико-творчого методу.

Отже, парадигмою творення для письменника були не фольклорні перекази, а уже в письмовій формі зафіксовані казкові сюжетні схеми текстового запису. У зв’язку з таким уточненням нагадаємо науковій експлікації

А. Нямцу, який розмежовує поняття “протосюжет”, “сюжет-взірець”, “сюжет-посередник”, “традиційна сюжетна схема” й наголошує, що “з точки зору сучасного світового літературного процесу єдиного сюжету-взірця тої чи іншої традиційної структури, як правило, не існує, через наявність декількох значних у художньо-семантичному відношенні обробок” [3, 18]. І справді, звертаючись до народних казок, І.Франко переробляє “сюжети-посередники” зі збірників братів Грімм, О. Афанасьєва, Ф. Крауса, Гана, східної “Панчатантри”, в яких зафіксовані фабули фольклорних мандрівних протосюжетів, що належали усній словесності й підлягали довільним переробкам аж до того часу, поки згадані фольклористи не закріпили їх у письмовій формі точно, визначено, літературно оформивши їх. Після цього вони стали надбанням численних переробок і представляли вже неабиякий художній інтерес.

Про методику переробки чужоземних джерел, перетворення їх в оригінальну мистецьку фактуру розповідає сам І. Франко у передмові до другого видання збірки “Коли ще звірі говорили”: “Не вагався декуди відступати від оригіналів, вводити нові мотиви в старий засновок, бажаючи звернути думку ... малих читачів та слухачів від казкових фікцій на дальший, ширший обрій життєвого змагання та наукового досліду” [6, 75].

Отже, народні рецепції зазнали творчих змін. І. Франко, запозичивши фабулу іншомовних народних казок, представив їх у своїй художній обробці. Стилiзація отримала живу плоть художньої органічності, довершеності, генерувалася через студію унікальної майстерності великого митця слова. Твори стали індивідуально неповторними. Вони підкоряються вже літературним законам, які підпорядковують собі і канони народної казки. Казка І.Франка, сформувавшись на традиціях народної, увібрала з неї квінтесенційну атрибутику, і одночасно набула нових якостей, завдяки яким модернізувала цей жанр і створила новаторську форму – літературну казку, що у творчості письменника отримала свій особливий шарм.

Ярослава Закревська про новаторство І.Франка в царині еволюції казки писала: “Письменник, як ніхто з українських художників слова, влучно і новаторському використав великі можливості казки, своєрідно розширив саме поняття «казка», ідейно-художню місткість цього жанру” [2, 6].

І. Франко модернізував, літературно камуфляжно оздобив, подієво розширив жанр народної казки. Іноді письменник колажно накладав на фантастичну основу реальний фактажний малюнок, який у загальній фантастичній канві набував ознак ірреальності, фантастичної умовності. У своїх казках автор імпровізував, не порушуючи фольклорної традиції жанру, – і народна казка постала перед читачем у майстерній літературній обробці. Фольклорна оповідна традиція вписалася в орнамент “письменницької книжковості”. Це репрезентовано і в мовній стилістиці, і в деяких наявних у творах, далеко не фольклорних, мотивах.

Казки, які переробив І. Франко, належать різним за етногенезом народам, а збіркою “Коли ще звірі говорили” вони покликані функціонувати в українському етносі. Загалом, І. Франко адекватно передав давні за походженням світові сюжети, але надав їм української ментальності. Митець переробив запозичені сюжети відповідно до вітчизняних соціально-історичних умов, і не просто переробив, а творчо переосмислив, художньо трансформував, модифікував, ідейно збагатив, розширив їх науково-пізнавальні аспекти. Він ікрустував казки відповідно до смаків і поглядів української дитини, і вони стали здобутком української літератури, фактом і фактором літературного життя кінця XIX століття. Під пером І. Франка іншомовна казка стає національним надбанням, але вона одночасно нагадує, що поза українством є інші культурні парадигми, і маємо “себе мислити” у світовому контексті.

Письменник, модифікуючи іншомовні народні казки, створив літературну казку, але діти не розмежовують ці два жанровиди. У дитячій свідомості прекрасно вживаються “народний” Вовк і “літературний”. Так само у збірці акумулювалися різні “за літературно-географічним походженням” Лис, Їжак, Заєць, Королик, Дрозд, Ведмідь, Осел, Лев, Мавпа, Слон, Бегемот і стали українськими літературними персонажами, влилися в національну казкову фауну. Залучаючи дітей до здобутків чужих культур, І. Франко намагався розширити комплекс дитячих культурних асоціацій, що сприяло творенню концептосфери молодого покоління. І хоча письменник адресував свої казки дітворі, проте, завдяки філософській і етико-психологічній наповненості, вони цікаві й читачеві “зі стажем”.

Іван Франко не уніфікував і не канонізував іншомовні джерела. Його казки – це не механічні копії, а результат глибокого пізнання оригіналу, творча переробка цінних витворів чужомовної культури, яка передбачає суб’єктивне нашарування поряд з об’єктивною основою. Митець не “калькує” пратексти, він іншомовну стихію одягає в національні шати, використовуючи всі ресурси рідної мови. Казки І. Франка зберігають ідейно-образну домінанту іншомовних оригіналів, але визначальні елементи створених систем набувають нового семантико-стилістичного забарвлення, що підкреслює яскраво виражений творчий характер казок. У збірці “Коли ще звірі говорили” наявні авторські “особистісні нашарування”. І. Франко переосмислив і трансформував за своїм уподобанням не тільки сюжети, а й образи, побутові деталі, він створив власну семантику дійсності й світосприйняття. Письменник зберіг народно-казковий зміст оригіналів, але, опираючись на фольклорну традицію, без сумніву, протяг його через свій художньо-образний стиль і через своє світобачення, яке не суперечить народному, але підсвічує його різними світоглядно-позиційними відтінками й новими українськими барвами.

Доречним видається питання про синхронний чи діахронний аспект міжкультурних взаємодій у казках Франка, при цьому слід звернути ува-

гу на діалектику національного, міжетнічного й міжкультурного. Творчо трансформуючи сюжетно-образні системи, І. Франко входить в інонаціональний контекст, наповнюючи його українським національно-ментальним матеріалом, що відображає “модус мислення” галицького середовища. Звертаючись до культурних традицій інших народів, акумулюючи інонаціональний досвід, письменник збагатив національну духовність і ввів українську культуру у світовий континуум. Переробляючи казки інших народів, Франко переосмислював їх у відповідності зі своїм часом і особливостями таланту, він реінтерпретував канонічні сюжети цілком по-українськи, і завдяки його праці вони закріпилися в українській ментальності.

Крім того, у казках І.Франка асоціативно поєднується сучасне й традиційне. Твори збірки, вилившись як варіант традиційної сюжетно-образної системи, зорієнтовані на сучасність (мається на увазі Франкова дійсність), що внесла свої корективи в художнє світобачення, – наприклад, з’являється новочасний образ дівчинки-школярки (“Байка про байку”, перша частина).

Для своєї збірки І.Франко вибрав із багатого фольклорного генофонду ті казки, які були доступні розумінню дитини, відповідали рівневі дитячих знань, психологічному розвитку. Елемент свідомого відбору базувався на врахуванні особливостей дитячого сприймання. І.Франко адресує казки дітям за віковою градацією: казку “Як звірі правувалися з людьми” він писав для старших дітей – віком від 10 до 15 років, всі інші казки збірки – для дітей 6-12 років. Письменник репрезентував себе не тільки як креатор, але й як педагог, адже зважав на потреби й смаки дітей-слухачів. Його художньо бездоганні твори з першої ж сторінки викликають зацікавлення дитини й служать не лише для розваги, а й для пізнання, для інтелектуального й естетичного студіювання. Маленький читач вчиться відчувати себе частиною великого світу природи.

І.Франко добре розумівся на особливостях дитячої психології, чудово знав світ дітей, жив у ньому, оскільки був батьком чотирьох малюків: Андрія, Тараса, Петра і наймолодшої Ганнусі, і ніколи не стояв осторонь їх виховання. Ось, що згадує син Тарас: “Не раз, бувало, просимо: «Тату, прочитай нам щось із того, що написав!» Публіцистики тато читати не міг, твори для дорослих не підходили нам. От він і взявся писати твори спеціально для дітей і молоді. Це припадає саме на 90-ті роки. З написаних для дітей творів найбільше подобався нам «Лис Микита» (1890 р.)... Не менше припали нам до вподоби байки з журналу «Дзвінок» «Коли ще звірі говорили» [9, 216].

“Дзвінок” на той час був найкращим дитячим журналом для української малечі, в якому разом із Франком співпрацювали Леся Українка, Б.Грінченко, М.Коцюбинський та ін. У ньому друкувалися різножанрові (казки, байки, оповідання, вірші, перекази, легенди) як фольклорні твори, так і літературні твори, а також була започаткована І. Франком традиція залучати до співпраці дівчур. (Цю традицію згодом продовжить Олена Пчілка у своєму часописі “Молода Україна”, 1908 – 1914). Виконуючи роль

“гіда”, письменник повів дітей у “тваринне царство”. Аудиторія найменших здобула цільне уявлення про різноманітний і багатоголосий тваринний світ. Та письменник, як люблячий батько, веде у дивосвіт казок не тільки своїх “Франчат” (так знайомі звали його дитвору), а й усіх українських малюків.

У передмові до збірки “Коли ще звірі говорили” І.Франко зазначав: “Бажаючи вибрати для наших дітей книжечку зонайкращих казок різних часів і народів, я зупинився поперед усього на тих, де оповідається про самих звірів” [6, 74]. Намагаючись розширити інтелектуальні та духовні обрії малих українських читачів, знайомлячи їх із культурними надбаннями різних народів, І.Франко найбільшу увагу приділив казкам про тварин не випадково. У розвитку дитячого світогляду він великої ваги надавав природничим наукам. Задля того дбав про переклади таких творів, як “Розвій географічних поглядів” А.Уайта, “Звідки і як взялися люди на землі” Е.Геккеля, “Білковина” Г.Томаса, звертав увагу на дуже популярні в той час просвітянські книжечки “Розкази про небо і землю”, “Розкази про сили природи”, позитивно оцінюючи їх.

Прагнучи виховати в молодому поколінні “любов до природи і охоту придивлятися близько її творам, прислухатися її таємній мові, чути себе близькими до неї, підглядати, а далі й просліджувати її великі загадки” [6, 74], які постійно нагадують про безмежність пізнання, І.Франко знайомить свого маленького адресата з казками про тварин, у сюжеті яких репрезентовані латентні знання про світ, які формують дитячу свідомість, збуджують допитливість.

Письменник виділив чинники, що обґрунтовують його творчу зацікавленість казками про тварин: вони найдоступніші для дітей 6 – 12 років, не торкаються незрозумілих для них (інтимних) стосунків; “розбуджують їх цікавість та увагу до явищ природи”; не викликають страху і не бентежать страшними, трагічними пригодами; діти своєю фантазією поринають у світ “простих характерів і простих відносин”; у них формуються позитивні моральні якості: чесність, справедливість, чуйність, порядність, щедрість, ввічливість, співчутливість [6, 74].

Ще не маючи індивідуального батьківського досвіду, в молодому віці І. Франко висвітлює свої погляди на роль дитячої літератури у вихованні дітей у статті “Женщина-мати”, що була надрукована в другому і четвертому номерах журналу “Друг” за 1876 рік (розділ “Лектура для дітей”). У цій публікації письменник, наголошуючи на тому, що книга має бути ґрунтом для розвитку мислення дитини, застерігав від читання безглузких, безмістовних творів, які засмічують дитячий розум усякими сентиментальними й романтичними нісенітницями: “...читання має бути здоровим кормом для духа, то треба, щоб читаючий розумів, що читає, щоб по прочитанню не осталося в душі його неопределене і темне влечатливіє, або половичні мислі” [5, 61]. І. Франко закликав навчати дітей на зразках найкращої поезії, із соціальною, науковою і політичною “підкладкою”. Літературу, слово пись-

менника він слушно вважав фундаментом формування духовності; велику аксіологічну вартість для нього мали й народні казки – через їх високий виховний потенціал.

Важливі міркування про дитячу літературу І. Франко висловлює також у передмовах до “Лиса Микити”, до перекладу “Пригоди Дон-Кіхота”, у “Байці про байку”, “Передньому слові” до брошури Х.Зальцмана “Книжка приказок про те, як не належитись поводитися з дітьми”, у передмові до статті М.Добролюбова “Значення авторитету у вихованні”.

Отже, І. Франко прищеплює юним читачам високі й благородні духовні запити, залучаючи дітей до сприйняття й осмислення фантастичних візій, дає їм багатий пізнавальний матеріал із життя природи й суспільства. Світ дитини особливий, і письменник, враховуючи своєрідність дитячого мислення, вміло вводить у свої казки педагогічні нюанси, концентрує увагу на питаннях етики, залучає дітей до еврикального відкриття світу, у доступній розважально-фантастичній формі допомагає їм зрозуміти життєві процеси, через зооморфний ракурс наблизитись до пізнання природи. Казки стають для маленького читача початковим орієнтиром (хоча поки що на перцепційному рівні) логічного осмислення життя, вони виховують почуття гідності, любові до рідного слова, гордості за свою українську мову, яка попри всі заборони й переслідування не зникла і не втратила своєї чарівності.

Шлях Івана Франка до казки розпочався ще в його ранньому дитинстві, яке пройшло у “народноказковій атмосфері”. Казки, які чув малий Івась у кузні свого батька, навіки запали в його пам’ять. Ще навчаючись у школі, майбутній письменник почав записувати казки від товаришів. Перша народнопоетична казка, яку надрукував І. Франко, так і називалася “Казка” (“Про курочку рябу”). Він її записав у рідних Нагуєвичах і оприлюднив у 1876 році в журналі “Друг”, співробітником якого тоді був. Згодом письменник почав використовувати традиції багатих фольклорних скарбів, у тім числі інших національно-етнічних ареалів, у своїй літературній творчості. Народні казки, перероблені І.Франком, є органічною й значною частиною його багатогранної літературної спадщини.

Час Івана Франка – це, як згадувано, період розквіту в українській літературі казкового жанру. Тоді з’явилися казки Олени Пчілки, Бориса Грінченка, Лесі Українки, Трохима Зіньківського, Михайла Коцюбинського. До І. Франка переробка народних казок мала вже свої традиції. Авторитетний дослідник російських народних казок С. Савченко писав, що на початку XIX ст. “не було майже жодного письменника українського походження, який би не здійснював літературних обробок казок” [4, 177]. Перед І.Франком літературними обробками народних казок в українському письменстві займалися О. Бодянский (псевдонім – Ісько Материнка), Г. Данилевський, Г. і С. Карпенки, Марко Вовчок, О. Стороженко, С. Руданський, Ю. Федькович. Та найпліднішим письменником-казкарем став автор “Лиса Микити” і збірки “Коли ще звірі говорили”.

Найбільше Іван Франко написав літературних казок у 80 – 90-х роках ХІХ століття. Найактивнішою в той період була і його фольклористична діяльність. Він знайомиться з досягненнями тогочасних авторитетних фольклористів: О. Веселовського, Ф. Ржегоржа, Ю. Поливки, В. Ягича, М. Сумцова, сам стає метром для молодшої когорти дослідників народної творчості – В. Гнатюка, Ф. Колесси, С. Людкевича, О. Роздольського. Факторами, які спонукали І. Франка до написання казок, були його спогади про дитинство, відтак – прагнення скласти для своїх дітей фантастичні розважальні історії, далі – безпосередні життєві спостереження, що створювали базис для казкових фікцій, і головне – це віяння часу: постійне тяжіння художників слова до новацій, намагання осмислити народні джерела і на їх традиціях створити нове самобутнє мистецтво.

Висновки. І. Франко, не порушуючи традиційної казкової схеми, створив оригінальні жанрові інваріанти, які відзначаються особистісним підходом автора й притаманним саме йому стилем. Франкові казки влилися в національну стихію, зберігши фольклорну іпостась запозичених джерел. За таких умов підноситься їх роль як етнічного культурного субстрату, скерованого “на оберігання національної органіки і постійної культуротворчої наснаженості” [1, 272].

Письменник не імітував фольклорні казки, а, творячи на їх основі самодостатні мистецькі явища, здійснив певні реконструкції в системній варіантності жанру казки. “Коли ще звірі говорили” – це “скомплікований вищівт всього світового розвою” [7, 39] в індивідуально авторській корекції. Іншомовні сюжети, зазнавши якісної трансформації, стали плоттю українського мистецтва і відображають релікти свого народу.

Отже, казки збірки “Коли ще звірі говорили” мають: по-перше, глобальне значення, оскільки знайомлять із фольклорними надбаннями культур народів світу; по-друге, локальне – вливаються в конкретний український культурософський простір; по-третє, іманентне – несуть відбиток індивідуальної творчої манери автора; і, головне, автентичне – у монтажі змістоформи базуються на усталеній поетиці фольклору (традиційні фабули, структурні схеми, константний жанровий стиль), що стає домінантою закінченої, відшліфованої Франком, органіки творів.

1. Баган О. Література бойківського регіоналізму: теорія питання // *Перевал*. – 2003. – № 3-4. – С. 264–282.

2. Закревська Я.В. Казки Івана Франка : Мовно-художній аналіз. – К. : Наукова думка, 1966. – 107 с.

3. Нямец А.У. Легендарно-мифологические структуры в славянских и западноевропейских литературах. – Черновцы : Рута, 2001. – 208 с.

4. Савченко С. В. Русская народная сказка : История собирания и изучения. – К. : Тип. имп. ун-та св. Владимира, 1914. – 543 с.

5. Франко І. Жінчина-мати // *Друг*. – № 4. – 1876. – С. 60–62.

6. Франко І. Коли ще звірі говорили. Казки для дітей // Франко І. Збір. творів: У 50-ти томах. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 20. – С. 74–173.

7. Франко І. [План викладів історії літератури руської: Спеціальні курси. Мотиви] // Франко І. Збір. творів : У 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 41. – С. 24–74.

8. Франко І. Лист до М.П. Драгоманова. Львів, 19 березня 1894 // Франко І. Збір. творів : У 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 49. – С. 472–475.

9. Франко Т. Про батька. – К.: ДВХЛ, 1964. – 225 с.

10. Яриш Ю. У світі казки : Літературно-критичний нарис. – К.: Рад. письменник, 1975. – 143 с.

This article is devoted to panoramic coverage and conceptual interpretation of Ivan Franko's collection "Since the animals have talked", to finding out the specifics of its aesthetic value (genre and style features of poetry and problems) within the only direction of art phenomena. The author investigates the writer's creation of literary fairy-tale, relying on people's tale – the new genre with peculiar, common and at the same time different patterns and with individual and authorial innovations. Researched in the work tendencies of the development of literary tale is the expression of a variety of creative Franko's researches, of the variety of forms and ways of art reality development and their interaction with folklore. They strongly suggest that in writing for young readers a system of genres principles of typing, reflecting the general tendency of the literary fairy tale development in the late nineteenth century has established.

Key words: literary fairy tale, animal fairy tale, folklore, genre, distribution, author, hero, plot.

УДК 81'373.23

Евгений Стефанский (Самара, Россия)

«ZÁŠŤ» КАК КЛЮЧЕВОЙ КОНЦЕПТ ЧЕШСКОГО ЭТНОМИРА В РОМАНЕ М. КУНДЕРЫ «ШУТКА»

У статті зроблено концептуальний аналіз художнього дискурсу роману Мілана Кундери «Жарт». Автор статті розглядає специфічний чеський концепт «zášť» (≈ 'прихована ненависть, відкладений гнів') як структуротвірний концепт у характері головного героя роману Людвіка Яна. У процесі аналізу автор доходить висновку, що цей концепт відображає складну долю чеського народу, який протягом століть був позбавлений незалежності.

Ключові слова: Мілан Кундера, чеська мова, концептуальний аналіз.

Постановка проблемы в общем виде и её связь с актуальными научными и практическими задачами. Лингвокультурное моделирование концептов является одним из наиболее активно развивающихся направлений современного языкознания. Вместе с тем многие вопросы в лингвоконцептологии относятся к числу дискуссионных, в частности соотношение концептов и ключевых идей лингвокультуры, динамика развития концептов, их вариативность.

Подчеркивая важность анализа текста и дискурса для лингвоконцептологических исследований, В.А.Маслова отмечает: «Язык ... яв-